

Klimat- och näringslivsdepartementet

Yttrande över utredningen "Bättre förutsättningar för klimatanpassning" (SOU 2025:51)

Yttrande

Åre kommun tillstyrker huvudsakligen de förslag som läggs fram i betänkandet *Bättre förutsättningar för klimatanpassning (SOU 2025:51)*. Samtidigt vill kommunen betona att klimatanpassning i praktiken bara kan bli effektiv om staten tar ett tydligt ansvar för finansiering, kunskapsstöd och samordning. Särskilt viktiga för Åre är skyddet av samhällsviktiga funktioner, behovet av mångfunktionella lösningar och att nya regelverk utformas så att de stärker samverkan med fastighetsägare.

Som fjäll- och turistkommun med stark tillväxt står Åre inför särskilda utmaningar kopplade till skyfall, ras, skred och erosion, men också stora beroenden av fungerande infrastruktur och samhällsviktiga funktioner. Klimatanpassning är därför en grundförutsättning för långsiktigt hållbar utveckling. Förslagen i betänkandet kan bidra till detta, men bara om de kombineras med statligt ansvar för finansiering, kunskapsstöd och samordning.

Vi vill särskilt betona vikten av att regeringen tar ställning för och genomför MSBs förslag från 2024 om att den statliga medfinansieringen bör öka från 60% till 80% när det gäller statsbidrag för att förebygga vissa typer av naturolyckor.

Klimatanpassning i översiktsplaner

Åre kommun avstyrker förslaget att lagstifta om att det av översiktsplanen ska framgå inom vilka områden kommunen avser att ta initiativ till fysiska åtgärder för att skydda mot risken för skador på den byggda miljön som kan följa av klimatrelaterade översvämningar, ras, skred och erosion.

I lämplig skala bör detta redan kunna framgå av översiktsplanen och ett lagkrav framstår inte som nödvändigt eller motiverat. Den kommuntäckande översiktsplanen kan inte ha en detaljeringsgrad som gör det möjligt för den enskilde fastighetsägaren att utläsa information om sin fastighet. Anledningen är inte, som utredningen resonerar om, tekniska lösningar för skalbarhet i kartan. Det handlar istället om översiktsplanens syfte. Översiktsplanens syfte är att på en strategisk nivå visa inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön och redovisa grunddragen när det gäller användningen av mark- och vattenområden för hela kommunen, inte att visa åtgärder på eller effekter för den enskilda fastigheten.

Det kan finnas ett värde i att kommunen ger sin bedömning av var det kan krävas fysiska åtgärder med avseende på klimatanpassning. Om det behövs klimatanpassningsåtgärder i kommunen av den karaktär att de kan hanteras i den översiktliga planeringen, är det heller inget som hindrar att kommunen gör det redan idag. Att kommunen ska redovisa sin syn på risken för skador på den byggda miljön som kan följa av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra framgår av PBL. Kravet tillkom år 2018 och har alltså funnits en i översiktsplanesammanhang kort tid. Det har ännu inte hunnit tillämpas överallt, eller utvärderas. Det finns därmed inget underlag som pekar på att frågorna inte redan kommer att behandlas på lämpligt sätt och i lämplig skala i de kommunala översiktsplanerna.

Översiktsplanen är heller inte en plan för genomförande av åtgärder. Föreslagen formulering om kommunala initiativ är därmed inte lämplig. Det viktiga bör vara kommunens bedömning av om det finns områden i kommunen med framtida behov av fysiska åtgärder, oavsett huvudmannaskap.

Omprövning av detaljplaner

Åre kommun ser hellre att staten styr med ekonomiska incitament till kommunerna än genom att införa en skyldighet att ändra eller upphäva detaljplaner där obebyggda fastigheter innebär oacceptabla klimatrisker. Skulle staten införa förslaget så får det ske bara under förutsättning att staten tar ett tydligt ansvar för finansiering, vägledning och stöd. Förslaget kan i bästa fall stärka rättssäkerheten för fastighetsägare och bidra till en mer långsiktigt hållbar planering.

I kommuner med äldre planer eller i områden där riskbilden har förändrats kraftigt riskerar det att leda till omfattande kostnader för utredningar, handläggning och ersättningsfrågor. För Åre, med många äldre detaljplaner i fjäll- och älvdalsområden, kan detta bli särskilt resurskrävande. Erfarenheter från bland annat Nederländerna, Storbritannien och USA visar dessutom att denna typ av omprövningar ofta leder till juridiska prövningar, vilket kan fördröja genomförandet och belasta kommunernas resurser.

Åre kommun vill särskilt framhålla att det inte är rimligt att kommunerna ensamma bär det ekonomiska och juridiska ansvaret för sådana processer. Utan statligt stöd kan skyldigheten i praktiken bli en omöjlig uppgift för många kommuner, vilket skulle motverka syftet med lagändringen.

Därtill behövs tydliga nationella definitioner av begrepp som ”oacceptabla klimatrisker” och ”betydande risk för skador”. Utan enhetliga riktlinjer finns risk för olika tolkningar, rättsosäkerhet och ökade konflikter, vilket ytterligare kan försvåra genomförandet.

Om staten anser att denna typ av detaljplanearbeten bör stimuleras, kunde en lösning vara att skapa ett bidrag till den kommun som genomför dem. Detta alternativ belyses inte i utredningen.

Inomhustemperatur för känsliga grupper

Åre kommun avstyrker förslaget om att Folkhälsomyndigheten ska få ett bemyndigande att meddela föreskrifter om högsta temperatur inomhus i sådana boenden med särskilt stöd och service som kommunen enligt lag är skyldig att inrätta för känsliga grupper. Behovet, nyttan och de ekonomiska konsekvenserna av förslaget är inte tillräckligt belysta.

Åre kommun instämmer i vikten av ett gott inneklimat, särskilt för känsliga grupper i befolkningen. Enligt Åre kommuns uppfattning är hanteringen av värmeböljor idag uppmärksammas och hanteras på landets äldreboenden. Kommunerna driver detta både som beställare och utförare. Folkhälsomyndighetens vägledning, som nyligen uppdaterades, är ett bra och välfungerande stöd i arbetet. Vi anser att ett aktivt vägledningsarbete i frågan är en bra och konstruktiv väg framåt.

Forskning visar att det inte enbart är den absoluta temperaturen som utgör risk, utan också varaktigheten och skillnaden jämfört med ett i övrigt svalare klimat. Detta gör att värmeböljor kan få särskilt allvarliga effekter för känsliga grupper i norra Sverige, där både människor och byggnader är mindre anpassade till värme.

Ledningsrätt för dagvatten

Åre kommun tillstyrker förslaget om att öppna dagvattenanordningar ska omfattas av ledningsrättslagen. Förslaget kan underlätta förvaltningen av allmänna VA-anläggningar och göra det mer likvärdigt att välja mellan öppna och rörförlagda lösningar.

Utredningen öppnar för att även öppna och naturbaserade dagvattenlösningar ska ges bättre förutsättningar, vilket kommunen ser som positivt. Samtidigt vill vi betona att tekniska rörsystem inte alltid är den mest kostnadseffektiva eller långsiktigt hållbara lösningen. Öppna system är ofta både mångfunktionella och naturbaserade, vilket innebär att de kan ge betydligt större samhällsnytta – till exempel genom att samtidigt bidra till klimatanpassning, ekosystemtjänster och sociala värden.

Lagstiftningen bör därför inte enbart säkerställa att öppna lösningar är möjliga, utan tydligt stödja kommunernas möjlighet att prioritera dessa framför ensidiga tekniska system när det är mest samhällsekonomiskt och miljömässigt motiverat.

Marktillträde för infrastruktur

Åre kommun tillstyrker förslaget om att möjliggöra tillfälligt marktillträde för att skydda eller återställa väg och järnväg. För en kommun som Åre, där både E14 och Mittbanan är avgörande för transporter och samhällsfunktioner, är detta ett viktigt verktyg. Skyfall och

erosion, som senast 2023 orsakade omfattande störningar, visar behovet av att snabbt kunna vidta åtgärder för att skydda kritisk infrastruktur.

Samtidigt vill kommunen framhålla att regleringen måste säkerställa rättssäkerhet, proportionalitet och ersättningsmöjligheter för berörda markägare. Tillfälligt marktillträde är en stark inskränkning i äganderätten och bör därför vara tydligt avgränsad till akuta situationer.

Fastighetsägares medfinansiering

Åre kommun tillstyrker i huvudsak förslaget om en ny lag som gör det möjligt att ta ut avgifter från fastighetsägare som gynnas av kommunala klimatanpassningsåtgärder. Möjligheten kan i vissa situationer vara ett viktigt verktyg, exempelvis där marken i huvudsak ägs av företag som inte bidrar till den lokala skattekraften.

Samtidigt innebär förslaget betydande utmaningar. Klimatanpassning lyckas bäst när den sker i samverkan mellan kommun, stat och fastighetsägare. En modell som i huvudsak bygger på avgifter riskerar att leda till rättsliga prövningar, fördröjda åtgärder och höga administrativa kostnader, snarare än det förebyggande arbete som medborgarna har behov av. Kommunerna kommer dessutom behöva stå för minst hälften av kostnaderna för åtgärderna, vilket gör att nyttan av medfinansiering riskerar att bli begränsad.

Även med det föreslagna avgiftstaket på 10 procent av marknadsvärdet kan kostnaderna upplevas betungande i förhållande till nyttan, särskilt i kommuner med låg skattekraft och lägre fastighetsvärden. Det är inte heller säkert att nyttan i form av minskad risk, högre fastighetsvärden eller lägre försäkringspremier fullt ut uppväger kostnaden för fastighetsägaren.

För att bestämmelsen ska fungera i praktiken krävs därför tydlig statlig vägledning, både vad gäller tillämpning och hur nyttan ska värderas. Samtidigt kan möjligheten till medfinansiering fylla en roll genom att fungera som ett referensalternativ vid förhandlingar om avtal, vilket kan bidra till snabbare och mer effektiva processer.

Åre kommun menar att medfinansiering kan vara ett komplement, men inte ersätta statsbidrag eller avtalslösningar. Den bästa möjligheten att finansiera klimatanpassningsåtgärder kommer även framöver att vara genom statligt stöd och avtal vid nyexploatering, där det i vissa fall kan kombineras med medfinansiering från redan befintliga fastigheter.

Markreservat för klimatanpassning

Åre kommun tillstyrker i huvudsak förslagen om att klimatanpassningsanläggningar ska kunna reserveras i detaljplan och att bygglov ska kunna villkoras med klimatanpassningsåtgärder. Dessa verktyg kan i vissa fall vara viktiga för att säkerställa långsiktiga lösningar på identifierade risker.

Samtidigt visar forskning att klimatanpassning i regel är mest effektiv när den integreras i befintliga system – som VA och dagvattenhantering, grönstruktur och naturvård – snarare än genom enskilda, fristående anläggningar. Att låsa mark i detaljplan för framtida åtgärder som kanske aldrig byggs kan vara svårt att försvara samhällsekonomiskt, särskilt i kommuner där marken är en begränsad resurs.

Åre kommun menar därför att dessa verktyg bör användas restriktivt och selektivt, och endast när det finns välgrundade riskanalyser och tydliga samhällsekonomiska motiv. Staten bör ta fram vägledningar för när markreservationer är ändamålsenliga och säkerställa finansiering för de fall där faktiska anläggningar blir nödvändiga.

Bygglov med klimatanpassning

Åre kommun tillstyrker förslaget om att bygglov ska kunna villkoras med klimatanpassningsåtgärder. För en kommun som Åre, där risker för ras, skred, erosion och skyfall är påtagliga, är det viktigt att kunna ställa krav på förebyggande åtgärder redan i samband med nybyggnation.

Samtidigt är det avgörande att sådana villkor vilar på kvalitetssäkrade underlag och tydliga riktlinjer, så att besluten blir rättssäkra och förutsebara för både kommunen och byggherren. Staten bör därför säkerställa att kommunerna har tillgång till nödvändiga riskkartläggningar och vägledning för hur villkor ska utformas.

Kommunens underlag till fastighetsägare

Åre kommun avstyrker förslaget om lagreglering av att va-huvudmannen ska lämna uppgifter om dagvattenssystemets kapacitet för enskilda fastigheter på begäran av fastighetsägare som avser vidta en åtgärd för att förebygga eller minska risken för skada på sin fastighet till följd av översvämningar. Enligt Åre kommun finns inget behov av den föreslagna regleringen. Utredningen har heller inte visat något behov som motiverar lagstiftning, eller förväntad effekt av kravet.

Uppgifter kommuner eller den kommunala va-huvudmannen har om dagvattenssystemets kapacitet tillhandahålls redan idag om någon begär ut dem. Däremot finns inte alltid data om kapaciteten vid varje ansluten fastighet. Om va-huvudmannen inte har sådana uppgifter men åläggs att tillhandahålla dem, kan det behövas teknisk utredning för att ta fram informationen, vilket tar tid och kostar pengar. Nyttan av detta måste ifrågasättas.

VA-huvudmannens uppgifter

Åre kommun tillstyrker förslaget om att VA-huvudmannen ska vara skyldig att lämna uppgifter om dagvattenssystemets kapacitet. Detta kan ge ett bättre planeringsunderlag och stärka transparensen i samband med nyexploatering.

Kommunen vill dock framhålla att det kräver resurser och tydliga nationella riktlinjer för hur kapacitet ska definieras och redovisas. Utan stöd riskerar uppgifterna att bli ojämförbara mellan kommuner, vilket kan försvåra snarare än underlätta klimatanpassningen.

Kapacitetskrav på dagvatten

Åre kommun tillstyrker i huvudsak förslaget om att dagvattenssystemets kapacitet ska regleras i lag. Ett tydligt regelverk kan skapa bättre förutsättningar för planering och jämförbarhet mellan kommuner.

Samtidigt vill kommunen framhålla att ett sådant krav förutsätter nationella riktlinjer för hur kapacitet ska beräknas och bedömas. Utan metodstöd och finansiering finns en risk att kommuner får olika tolkningar och att kraven blir resurskrävande snarare än styrande. Staten bör därför ta ansvar för att utveckla enhetliga modeller och säkerställa att kommunerna har tillgång till nödvändiga data och verktyg.

Strandskydd och klimatanpassning

Åre kommun tillstyrker förslaget om att klimatanpassningsåtgärder ska kunna utgöra särskilt skäl för dispens eller upphävande av strandskyddet. Det är rimligt att åtgärder som syftar till att skydda bebyggelse, infrastruktur eller samhällsviktiga funktioner i vissa fall får företräde.

Samtidigt vill kommunen understryka att strandskyddet fyller viktiga syften för biologisk mångfald, friluftsliv och långsiktigt hållbar markanvändning. Dispens bör därför endast ges efter noggranna avvägningar och med stöd i kvalitetssäkrade riskanalyser.

Lagstiftningen bör utformas så att undantaget inte blir en generell urholkning av strandskyddet, utan en tydlig möjlighet i de fall där klimatanpassningsåtgärder är nödvändiga och samhällsnyttan är väl belagd.

Samordningsansvar

Åre kommun delar utredningens bedömning att ett generellt lagstadgat samordningsansvar för klimatanpassning inte bör införas. Kommunerna samordnar redan idag åtgärder i nära samverkan med länsstyrelser, statliga myndigheter, VA-huvudmän, näringsliv och civilsamhälle.

I och med att staten har centraliserat resurser och samordningsfunktioner till länsstyrelserna är det än viktigare att den nationella och regionala nivån tar ett tydligt ansvar för finansiering, prioriteringar och koordinering. Ett lagstadgat ansvar för kommunerna utan motsvarande resurser riskerar att urholka det kommunala självstyret och skapa en obalans mellan uppdrag och faktiska möjligheter att genomföra det.

För att klimatanpassningen ska bli effektiv krävs därför att staten stärker sitt stöd till kommunerna – genom både finansiering och kunskapsstöd – snarare än att öka de lagstadgade kraven på dem.

Samhällsviktiga funktioner

Åre kommun vill särskilt framhålla vikten av att klimatanpassningsarbetet säkerställer skyddet av samhällsviktiga funktioner. Erfarenheter från bland annat översvämningen i Gävle 2021 och skyfallet i Åre 2023 visar att vård- och omsorgsverksamhet, skolor, dricksvattenproduktion och energiförsörjning är särskilt utsatta. När en funktion slås ut kan följd effekterna snabbt bli omfattande, eftersom systemen är beroende av varandra.

För att kommunerna ska kunna prioritera dessa funktioner i plan- och byggprocessen krävs inte bara lagstiftning, utan även faktiska förutsättningar – exempelvis heltäckande och lokalt anpassade riskkartläggningar, ökad redundans i kritiska system och långsiktiga statliga finansieringsformer för förebyggande åtgärder.

Eftersom många av systemen är regionala eller nationella behöver staten ta ett större ansvar för riskkartläggning, redundans och finansiering. Endast genom en kombination av lokala verktyg och nationellt stöd kan samhällets mest kritiska funktioner värnas mot framtida klimatrelaterade händelser.

Mångfunktionella lösningar

Åre kommun vill lyfta fram betydelsen av mångfunktionella klimatanpassningslösningar. Åtgärder bör så långt som möjligt bidra till flera samhällsnyttor, såsom förbättrad hälsa, rekreation, biologisk mångfald och attraktivare livsmiljöer.

Exempel är dagvattenparker som både minskar översvämningrisker och skapar gröna mötesplatser, eller trädplanteringar som samtidigt ger svalka vid värmeböljor och stärker den biologiska mångfalden.

Lagstiftningen bör därför utformas så att den uppmuntrar och möjliggör denna typ av integrerade lösningar, i stället för ensidiga åtgärder som enbart adresserar en risk.

Slutsats

Åre kommun tillstyrker i huvudsak betänkandets förslag men understryker att:

- staten måste ta ett tydligare ekonomiskt ansvar och tillföra resurser, särskilt i glesbygdskommuner med omfattande klimatrisker
- lagstiftningen behöver utformas så att den stimulerar samverkan med fastighetsägare snarare än konflikter
- skydd av samhällsviktiga funktioner måste ges högsta prioritet,
- mångfunktionella lösningar bör uppmuntras framför ensidiga tekniska åtgärder

Utan ett tydligt statligt ansvar för finansiering, vägledning och samordning riskerar flera av förslagen att bli svåra att genomföra i praktiken. Med sådana förutsättningar på plats utgör förslagen däremot ett viktigt steg för att stärka kommunernas förmåga att möta klimatförändringarnas konsekvenser.

ÅRE KOMMUN

Martine Eng
kommunstyrelsens ordförande

Anna-Carin Johansson
kommunsekreterare